

LUNDS
UNIVERSITET

Lunds Universitet

Sociologiska Institutionen

”Jag tror att alla ungar egentligen vill vara i skolan”

En kvalitativ studie om frånvaroproblematiken i grundskolan i en kommun i Östergötland

Författare: Erik Oskarsson

Kandidatuppsats: SOCK05, 15 hp

Internet

Vårterminen 2020

Handledare: Birgitta Ericson

Abstract

Författare: Erik Oskarsson

Titel: ”Jag tror att alla ungar egentligen vill vara i skolan”

Kandidatuppsats: SOCK05, 15 hp

Internet

Handledare: Birgitta Ericson

Sociologiska institutionen, vårterminen 2020

Antalet elever med problematisk frånvaro i grundskolan, så kallade hemmasittare, har under senaste decenniet ökat markant. Den här uppsatsen tar upp vilka orsakerna till frånvaron kan vara och hur skolorna i min hemkommun hanterar denna fråga. Syftet är att se om skolans åtgärder korresponderar mot elevernas behov samt att identifiera åtgärder som har positiv effekt. Uppsatsen bygger på intervjuer med skolkuratorer, närvaroteam och elever som har eller har haft hög skolfrånvaro. Den teoretiska utgångspunkten är Pierre Bourdieus teorier om habitus, kapitaltillgångar, det sociala rummet, fält och om utbildningssystemets roll för den sociala reproduktionen. Uppsatsen visar att nya rutiner att hantera frånvaron har svårt att få genomslag på grund av motvilja att agera i dessa frågor, en motvilja som grundar sig i strider inom skolans fält, rädsla att förlora socialt kapital och en svårforcerad kultur där skolan har tolkningsföreträde: åtgärder att hantera frånvaron tenderar att bygga på förutfattade meningar om dess orsaker. Eleverna upplever att skolan har liten förståelse för deras situation och behov. Av uppsatsen framkommer att elevernas frånvaro till viss del kan förklaras med deras bakgrund och familjens sociala position men man behöver också ta hänsyn till andra omständigheter. När det gäller förutsättningarna att hantera och förändra sin situation finns det dock mycket som pekar på att bakgrund och social position spelar roll. Tidiga insatser grundade på förståelse för situationen och engagerade lärare är en framgångsfaktor i arbetet med problematisk skolfrånvaro.

Nyckelord: skolfrånvaro, habitus, kapital, social reproduktion

Förord

Först och främst vilja tacka de underbara elever vars berättelser varit en bärande och ovärderlig del i denna uppsats: ni är bäst!

Jag vill också rikta ett stort tack till kuratorerna och till närvaroteamet som ställde upp på att bli intervjuade och bidra med sina erfarenheter, insikter och åsikter.

Varmt tack även till min handledare Birgitta Ericsson för vägledning och stöttning.

Erik Oskarsson, våren 2020

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Frågeställning och syfte	2
1.3 Uppsatsens upplägg	2
2. Tidigare forskning	3
3. Teori	5
3.1 Kapital	6
3.1.2 Ekonomiskt kapital	6
3.1.3 Kulturellt kapital	6
3.1.4 Socialt kapital	7
3.1.5 Symboliskt kapital	7
3.2 Det sociala rummet och sociala fält	8
3.3 Habitus	9
3.4 Utbildning och reproduktion av sociala strukturer	10
3.5 Kritik av Bourdieus teori	11
4. Metod	12
4.1 Metodval	12
4.2 Urval	12
4.3 Genomförande	13
4.4 Förförståelse	15
4.5 Etik	15
4.6 Analysmetod	16
5. Redovisning och analys av det empiriska materialet	16
5.1 Intervjuer med kuratorer och närvaroteamet	16
5.2 Intervjuer med elever	22
5.3 Sammanfattning	26
6. Diskussion	26
Referenslista	28
Bilaga 1: Intervjuguide kuratorsgruppen	31
Bilaga 2: Intervjuguide närvaroteamet	33
Bilaga 3: Intervjuguide elever	35
Bilaga 4: Missivbrev	36
Bilaga 5: Diagram över de sociala positionernas rum och livsstilarnas rum	37

1. Inledning

Denna uppsats tar upp ämnet, eller om man så vill fenomenet, hemmasittare, och då med fokus på hur situationen ser ut i min hemkommun, en mindre bruksort i norra Östergötland. Uppsatsen är en kvalitativ studie och bygger på intervjuer med elever som haft, och har, hög frånvaro från skolan, samt med kuratorer och kommunens närvaroteam. Utgångspunkten för analys och diskussion är Pierre Bourdieus teorier om kapital, fält, habitus, det sociala rummet och om utbildningssystemets roll som re-producent av sociala strukturer.

1.1 Bakgrund

”Vi rektorer borde tala mer om hemmasittare” (Skolvärlden, 2016). Uppmaningen i det citatet är än mer aktuellt idag och inte bara för rektorer: hela samhället berörs på olika plan. Enligt Nationalekonomen Ingvar Nilssons beräkningar kan det kosta samhället, om majoriteten av hemmasittarna inte kommer ut på arbetsmarknaden, mellan 20 – 30 miljarder kronor i form av bidrag, sjukvårdskostnader, sociala stödinsatser och liknande åtgärder (Etc, 2018).

Definitionen av en hemmasittare, eller elever med långvarig frånvaro (ELOF), är enligt Skolverket en elev med en sammanhängande frånvaro på mer än en månad (Skolverket, 2008). Någon vedertagen definition saknas dock. Det finns ingen exakt siffra på antalet hemmasittare: 2009 uppskattade Skolverket att cirka 1700 elever i grundskolan kunde kategoriseras som hemmasittare och enligt en undersökning som gjordes 2018 av TV-programmet ”Kalla Fakta” i samarbete med Statistiska Centralbyrån (SCB) uppskattades antalet till 5500 elever (SVT, 2018). Trenden verkar också vara att antalet elever som stannar hemma från skolan ökar: Skolinspektionens statistik kring antalet anmälda individärenden, visar på en ökning av ärenden som rör bristande stöd och skolplikt (Skolinspektionen, 2018).

En ungdom som uteblir från skolan innebär inte bara påfrestningar och konsekvenser för den enskilde: det är också en ansträngande situation för hela familjesystemet. Förutom en frustration över ungdomens skolsituation är det många gånger vanligt med möten och kontakter med andra myndigheter och instanser som socialförvaltning, Barn- och ungdomspsykiatri eller andra delar av sjukvården. I en artikel i tidningen Amelia konstaterar en förälder till en elev som var hemmasittare att ”varje dag var en kamp” (Amelia, 2019)

Efter ett regeringsbeslut 2015 kom året därpå utredningen ”Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera”. Utredningen bekräftar de tidigare gjorda undersökningar och slår fast att det behövs enhetliga definitioner av problematisk frånvaro (SOU 2016:94). Utredningen ligger grund för den ändring i skollagen som gjordes den 1 juli 2018. En viktig förändring i den lagändringen innebar att rektor skyndsamt ska utreda upprepad eller långvarig frånvaro, både om den är giltig eller ogiltig. Detta ska göras i samarbete och samråd med elev, elevhälsa och vårdnadshavare. Utredning om frånvaro ska ske utöver utredning om stöd behov (Sjödén & Gladh 2018).

Av skollagens 7 kapitel 19:e§ framgår att rektor är skyldig att utreda längre frånvaro, både ogiltig och giltig, för att kunna sätta in rätt stöd så att eleven klarar målen (SFS 210:800). För skolan innebär detta en utmaning på flera plan. Det kan vara svårt att avgöra om frånvaron är giltig eller inte: vårdnadshavare kan ha glömt att anmäla, eleven kan ha blivit utsatt för diskriminerande eller kränkande behandling utan att skolan agerat. Att utreda orsaker för att kunna sätta in stödåtgärder är också något som kräver tid, kunskap och resurser. (Chef & Ledarskap, 2011).

1.2 Frågeställning och syfte

Den övergripande frågeställningen för denna uppsats är ”varför blir elever hemmasittare och hur hanterar skolan dessa ungdomar?”

Syftet med uppsatsen är att se hur väl skolans insatser korresponderar mot elevernas behov, om åtgärderna är väl förankrade utifrån kännedom om elevens situation.

Ytterligare syfte är att se om det finns några gemensamma faktorer för de åtgärder som anses ha haft ett positivt resultat.

1.3 Uppsatsens upplägg

Efter denna inledning följer en genomgång av tidigare forskning kring hemmasittare och därpå en redogörelse av Bourdieus teoretiska begrepp, som tillsammans med tidigare forskning ligger till grund för analys och tolkning av resultaten. I metodavsnittet beskriver jag närmare utformningen och genomförandet av undersökningen samt går igenom den valda metodens fördelar, begränsningar och väger också in etiska aspekter. Därefter redovisas och analyseras resultaten av intervjuerna. Uppsatsen avslutas med en sammanfattande slutdiskussion.

2. Tidigare forskning

Problemet med hög problematisk skolfrånvaro är något som uppmärksammats allt mer och under det senaste decenniet har det kommit ut ett flertal rapporter, avhandlingar och böcker som behandlar detta ämne. Utifrån denna uppsats frågeställning och syften har jag lyft fram ett urval av publikationer som belyser ämnet från ett organisatoriskt och ett individuellt perspektiv och som anger orsaker till frånvaron och hur den kan motverkas. Resultatet av denna genomgång kommer vara, tillsammans med vald teori, en viktig del i analysen av mina intervjuer, inte minst för att se hur pass väl forskningen stämmer överens med den bild som ges av mina informanter. Rapporterna från Skolverket som redogörs för, var jag bekant med sedan tidigare och dessa ligger också till grund för mycket av det som senare skrivits om ämnet. Genom att använda sökbegrepp som ”hemmasittare”, ”skolfrånvaro”, och ”skolk” har jag via databaserna LUBSearch, Google Scholar och Googles ordinarie sökmotor hittat övrigt material.

Den första rapporten från Skolverket, ”Rätten till utbildning – Om elever som inte går i skolan”, visar att cirka 1600 hundra elever hade sammanhängande frånvaro som översteg en månad i streck och att drygt 5000 elever hade hög sporadisk frånvaro (Skolverket 2008). Fördelningen mellan pojkar och flickor var relativt jämn, något högre för flickor i friskolor. Frånvaroproblematiken var tre gånger högre i storstäderna och som störst i grundskolans senare stadier (Skolverket 2008, s 55). Orsakerna till frånvaron bedömdes, enligt kommunerna, främst bero på elevernas sociala situation, bristande stöd hemma. Föräldrar pekade på bristande stöd i skolan (Skolverket 2008, s 107). I den upp följande rapporten 2010 ”Skolfrånvaro och vägen tillbaka” gavs en mer komplex bild av orsakerna till frånvaro, där både individuella- och skolorganisatoriska orsaker lyftes fram. Rapporten konstaterade också att den sporadiska frånvaron mer än fördubblats (Skolverket 2010, s 94).

2016 gav Skolinspektionen ut två rapporter: ”Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor” och ”Omfattande frånvaro- en granskning av skolors arbete med omfattande frånvaro”. Rapporterna bekräftar den komplexa bilden kring frånvaroproblematiken. I och med att fler kommuner/skolor förbättrat sina rutiner över statistik kunde denna rapport visa en rejäl ökning av olovlig ströfrånvaro: på cirka 5 år hade siffran stigit till närmare 20000 elever (Skolinspektionen 2016:1, s 23). Skolinspektionen påpekade också att skolor brister i att

utreda orsaker och att åtgärder som sätts in har svag koppling till elevernas behov (Skolinspektionen 2016:2, s 18).

När det gäller att hitta orsaker till att elever är frånvarande från skolan pekar forskningen på ett antal generella likheter som kan passas in på ett flertal av hemmasittarna (Friberg, Karlberg, Sundberg & Palmér 2018, s.17-20). Det kan vara individuella faktorer, som ångest, depression, fobi eller en diagnos som ADHD eller autism. Orsakerna kan också vara skolrelaterade i form av bristande stöd, stökig arbetsmiljö, mobbing och kränkningar. En socialt orolig situation, med till exempel missbruk i hemmet, eller ekonomiska svårigheter, kan också vara en orsak till frånvaron.

Den psykiska ohälsan hos eleverna är något som uppmärksammas allt mer, likaså hur frånvaron påverkar övriga familjen. Forskningen om elevers psykiska hälsotillstånd visar att hemmasittare har en högre grad av ångest och depression (Sjödin & Gladh 2018).

”I tidigare utgiven litteratur saknas en pusselbit. Det är frågan om förekomst av neuropsykiatriska funktionsvariationer” (Bühler, Karlsson & Österholm 2018, s. 57). Det är svårt att ange en exakt siffra, men deras undersökningar om elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar visar att dessa är överrepresenterade bland elever med hög frånvaro.

Skolans viktiga roll och hur den ska kunna bli en motvikt mot andra krafter som drar eleverna från skolan är fokus i avhandlingen ”Skolk ur elevernas och skolans perspektiv”.

Noggrannhet i dokumentationen, ett salutogent förhållningssätt, och personal som är engagerad och intresserad bidrar till en god skolmiljö och motverkar frånvaro (Strand 2013). Att bli sedd och bli bemött utifrån individuella behov är också en viktig faktor: ”Ett fungerande vuxenstöd skulle alltså kunna förändra en elevs antisociala och ensamma liv, vilket är en utmaning för skolsamhället” (Strand 2013, s.102).

Skillnaden i synen på orsakerna till frånvaron är något Ekstrand (2015) lyfter fram i artikeln ”What it takes to keep Children in School. A research Review”. Skolan hittar orsaker i elevens sociala situation och hemförhållanden medan elever och föräldrar oftare anger skolfaktorer som skäl. Även Ekstrand håller fram skolpersonalens viktiga roll och att det behövs utbildning och fortbildning för att kunna möta elevernas behov (Ekstrand 2015, s. 469).

I en norsk studie från 2011, som också identifierat individuella-, skol, och sociala faktorer som orsaker till skolfrånvaro, slår man fast att man behöver undersöka och utreda på bred front för att kunna förstå orsakerna till frånvaron och därigenom kunna sätta in rätt åtgärd och även hur man kan arbeta förebyggande (Ingul, Klöckner, Silverman & Nordahl 2011). Författarna hävdar vikten av att se dessa orsaker i relation till varandra och inte bara som enskilda företeelser.

De senaste årens forskning har identifierat tre nyckelområden för ökad närvaro i skolan:

- Elevers upplevelse av trygghet och delaktighet, kamratrelationer, tillhörighet och engagemang
- Goda lärmiljöer vad gäller undervisning, relationer elev-lärare, ledarskap, positiva förväntningar
- Organisatorisk medvetenhet: helhetsperspektiv och systematik i arbetet med frånvaro, förebyggande elevhälsoarbete, bra dialog inom och utanför skolan, trygga övergångar (Ifous rapportserie 2019:3)

Sammanfattningsvis visar den tidigare forskningen på att problematiken med hög frånvaro är komplex, och det finns ett antal gemensamma punkter som lyfts fram: tidiga insatser, tydlig struktur i arbetet med frånvaron, goda relationer, engagerad personal och tydlig kartläggning av orsaker.

3. Teori

Jag har valt att utgå från Pierre Bourdieus (1930 – 2002) teorier om olika kapitalformer, habitus, sociala fält och det sociala rummet. Genom att använda mig av hans begrepp får jag en möjlighet att analysera min frågeställning och begreppet hemmasittare inte bara från ett socialt och individuellt perspektiv, utan även från ett historiskt och organisatoriskt. Bourdieus studier om utbildningens roll för reproduktionen av sociala strukturer blir ytterligare en dimension att lägga till min analys.

3.1 Kapital

Bourdieu identifierar fyra olika kapitaltillgångar, vilka var och en och i samverkan, har en påverkan på individens sociala position: ekonomiskt kapital, kulturellt kapital, socialt kapital och symboliskt kapital.

3.1.2 Ekonomiskt kapital

Ekonomiskt kapital innebär tillgång till resurser som pengar, aktier, jord, fabriker, råvaror och liknande. Det ekonomiska kapitalet kan investeras, ge avkastning som succesivt förstärker och ökar tillgångarna ytterligare (Aakvaag 2011). En hög tillgång till detta kapital innebär också ekonomisk makt, vilket ur ett samhällsligt perspektiv gör denna kapitalform väldigt viktig och central. De som har stora ekonomiska tillgångar ser ofta till, enligt Bourdieu, att förmögenheten stannar inom familjen och släkten:

”Bland företagsledare spelar exempelvis familjen en avsevärd roll, inte bara för överföring utan också för förvaltning av den ekonomiska förmögenheten, särskilt genom affärsförbindelser som ofta också är familjerelationer.” (Bourdieu 1994, s. 121-122)

Forskningen kring de elever som är hemmasittare visar bland annat på att den sociala situationen kan vara en orsak. Därför är det viktigt att ha med detta perspektiv för att få en bättre förståelse för den enskilde elevens situation.

3.1.3 Kulturellt kapital

En god tillgång till kulturellt kapital innebär att man ”har tillägnat sig och behärskar den dominerande kulturella koden i samhället” (Aakvaag 2011, s. 165). Exempel på kulturellt kapital kan vara utbildningsnivå, språkliga förmågor, akademiska utmärkelser, erkända kunskaper om konst, litteratur och musik det vill säga det som av samhället identifieras som finkultur. Det kulturella kapitalet kan finnas i tre former: förkroppsligad form vilket kan vara hur vi talar, tänker, rör oss mm, objektiverad form, materiella saker, som böcker, konst, skulpturer, skivor mm och i institutionaliserad form, såsom exempelvis examen, diplom, legitimering mm (Giddens & Sutton 2017, s. 577). Det kulturella kapitalet är något du får till dig via din bakgrund: det kulturkapital som finns i din familj är något du ärver och i sin tur för vidare.

Nyckeln till att öka tillgångarna av kulturellt kapital är utbildning och nyckeln till att ta till sig utbildning är god tillgång till kulturellt kapital. Genom goda prestationer inom utbildning skaffar man sig större möjligheter till att få attraktiva jobb, fler möjligheter att verka inom

områden som politik, vetenskap och kulturella områden. Det ger med andra ord en maktposition. En misslyckad skolgång, eller en skolgång som haft längre perioder av svårigheter, kan följaktligen leda till framtida svårigheter på arbetsmarknaden, likaså att ha tillgång till rätt nycklar och koder för att kunna hävda sin plats i samhället. Det kulturella kapitalet som begrepp är viktigt för denna uppsats syften och frågeställning, då det utgör en del av problematiken men även en central del för att hitta lösningar.

Som begrepp kan det kulturella kapitalet sägas ge ytterligare en dimension i diskussioner om ojämlikhet, skillnader och makt (Olesen & Pedersen 2011). Ett högt kulturellt kapital kan visserligen, som beskrevs ovan, ge ekonomiska vinster men enbart kulturell kapital kan i sig vara en makt- och påverkansfaktor i samhället: ”Om man har jämförelsevis lite pengar och ändå når framgång, vad har man då?” (Bourdieu & Passeron 2008, s. 18).

3.1.4 Socialt kapital

”Med socialt kapital avser Bourdieu ungefär ’förbindelser’, exempelvis släktrationer, vänskapsband eller det slag av stöd som före detta elever vid samma elitiska skola ger varandra” (Broady 1991, s. 175).

Socialt kapital handlar om de olika nätverk man ingår i, vilka kontakter man upparbetat, medlemskap i föreningar eller grupper som har goda kontakter och inflytande. Det sociala kapitalet kan vara en viktig makt- eller påverkansfaktor: genom rätt kanaler kan jag till exempel få förtur till eftertraktade jobb, smita förbi vårdköer, eller utöva påverkan för att uppnå fördelar för mitt företag. Det sociala kapitalet spelar alltså en viktig roll när det handlar om att skaffa, överföra, öka eller omvandla både det ekonomiska- och det kulturella kapitalet.

Genom att inte vara en del av det sociala sammanhang som skolan utgör, ges mindre möjligheter att öva på de olika samspelet som möten mellan människor ger upphov till. Begränsade sociala kontakter är, som tidigare forskning visat, väldigt vanligt bland hemmasittare, vilket i sin tur leder till färre kontakter och kontaktytor: en situation där den sociala isoleringen kan bli svår att ta sig ur.

3.1.5 Symboliskt kapital

”Olika egenskaper (dvs olika kapitalarter: fysiskt, ekonomiskt, kulturellt, socialt kapital) förvandlas till symboliskt kapital när de uppfattas av sociala agenter utrustade med perceptionskategorier som gör att de kan känna igen dem (urskilja dem) och erkänna dem, tillskriva dem ett värde.” (Bourdieu 1994, s.97)

Det som avses med symbolisk kapital är saker som status, prestige, heder och anseende. Det kan också vara statusymboler eller markörer som bostad, kläder, bilar. Andra exempel är examensbevis, titlar och förordnanden eller symboler som medaljer, intyg och utmärkelser. Det värde som det symboliska kapitalet tillskrivs är inte subjektivt utan bygger på att människor med samma uppfattning om det symboliska innehållet erkänner och uppskattar dess värde (Broady 1991).

Om man ser till skolans värld så utgör till exempel betygen en form av symboliskt kapital där betyget A inte bara rent tekniskt har ett högre värde utan det symboliserar också, för många, egenskaper som flit, kunskap och arbetsmoral.

Bourdieu's beskrivning av hur dessa kapitalformer hänger ihop och interagerar med varandra ger möjlighet att undersöka och analysera vilka förutsättningar hemmasittare har att kunna påverka sin situation.

3.2 Det sociala rummet och sociala fält

Den kapitalmängd av kulturellt- och/eller ekonomiskt kapital en människa har, är också avgörande för dennes position i samhället, eller i det sociala rummet som Bourdieu kallar det: ”Det som finns är ett socialt rum, ett rum av skillnader, i vilket klasserna existerar liksom i virtuellt tillstånd, latent, men inte som någonting givet, utan som någonting som måste skapas” (Bourdieu 1994, s.23).

Bourdieu beskriver det sociala rummet som ett tvådimensionellt rum med två korslagda axlar, som bildar fyra fält (se bilaga 5). Den lodräta axeln anger den totala kapitalmängden för en position oavsett vilken typ av kapital det gäller: ju högre position på axeln desto mer totalt kapital. Den horisontella axeln anger graden av kulturellt- och ekonomiskt kapital, hur sammansättning av dessa ser ut: Ju längre till vänster på axeln desto mer kulturellt kapital och ju längre till höger desto mer ekonomiskt kapital (Aakvaag 2011).

Eftersom det sociala rummet, och i och med det också klasser, är något som är konstruerat, är det inte säkert att det finns någon utvecklad känsla av klasstillhörighet. Individer som befinner sig på ungefär samma sociala position behöver inte per automatik känna gemenskap och samhörighet.

Ett socialt fält är en specifik sfär, arena eller institution, som återfinns i det sociala rummet. Det kan till exempel vara det vetenskapliga fältet, det konstnärliga fältet, det ekonomiska fältet, det politiska fältet osv. Precis som med klassbegreppet är fält något objektivt och är något som ”existerar när en avgränsad grupp människor och institutioner strider om något som är gemensamt för dem” (Broady 1991, s.266).

Varje socialt fält är självständigt och autonomt, det vill säga det har sin egen uppsättning unika regler som grundar sig på tillgång till olika former av kapital (Månson 2015). Det avgör också din maktposition inom respektive fält: en person med stort kunnande inom ett specifikt vetenskapligt område kan dominera och påverka utveckling och innehåll inom det fältet. Detta är också den största skillnaden jämfört med det sociala rummet, där position avgörs av en generell sammansättning av kapital (Aakvaag 2011, s.169).

Striderna och kampen inom dessa fält påverkar maktstrukturer och hur det sociala livet organiseras. Även mellan olika fält kan konkurrens och strid om positioner förekomma.

Ett tänkbart scenario för en hemmasittare kan med andra ord vara att man får en svag position i det sociala rummet som är svår att påverka, då ett lågt kapitalinnehav begränsar möjligheterna att delta och strida i olika fält. Genom att använda kapitalbegreppen och tankarna om det sociala rummet och sociala fält kan man analysera den aktuella situationen samt få en förståelse för dess uppkomst och hur den kan utvecklas.

3.3 Habitus

Habitusbegreppet är nära kopplat till begreppet kapital och är enligt Bourdieu en av kapitalets existensformer (Broady 1991, s. 226). Begreppet inbegriper både en människas sätt att tänka, agera och hur detta utvecklas och har utvecklats i sociala miljöer. Grunden i en människas habitus är historisk, det vill säga det är något du ärver, något får med dig redan från födseln. Man vet instinktivt hur man ska agera och handla i olika situationer, det bara finns där utan att vi behöver tänka på det, eller som Bourdieu uttrycker det ”habitus är sociala förhållanden förvandlade till natur” (Aakvaag 2011, s.174).

Detta inlärdasätt är alltså grunden för hur en människa handlar i olika sociala situationer utifrån vilken uppfattning man har om vad som är rätt eller fel. Men det betyder inte att alla har samma uppfattning eller gör samma tolkningar:

”Habitus bestämmer skillnaden mellan bra och dåligt, gott och ont, distingerat och vulgärt osv, men denna skillnad är inte alltid den samma. Så kan till exempel ett visst beteende eller en viss tillgång framstå som distingerad för den ene, pretentiös eller skrytsam för den andre och vulgär för den tredje.” (Bourdieu 1994, s.19)

Ur ett analytiskt perspektiv är habitusbegreppet användbart för denna uppsats, då det kan ge en bild av vad som format individen, vilka grundläggande värderingar och förhållningssätt som finns för exempelvis skola och utbildning.

3.4 Utbildning och reproduktion av sociala strukturer

Bland det första av Bourdieus texter som översattes till svenska var hans undersökning om utbildningens roll och betydelse för reproduktionen av sociala strukturer i samhället (Månson 2015). Där visade han att det framför allt är barn och ungdomar från övre medelklassen som klarar sig bäst i skolan: de får högre betyg, går betydligt ofta vidare med studier på högskola och universitet jämfört med barn från lägre klasser och får då större möjligheter att lyckas på arbetsmarknaden och nå högre positioner i samhället. I realiteten innebär detta också mer makt och inflytande i fler sociala fält. Vad är då orsaken till detta? Grunden hittar vi bland annat i habitusbegreppet, som beskrevs ovan:

”Familjen spelar en avgörande roll för upprättandet av den sociala ordningen, av reproduktionen, inte bara i biologiskt utan även i socialt avseende, det vill säga för reproduktion av det sociala rummets och de sociala förhållandenas karaktär.” (Bourdieu 1994 s.120)

Tanken med skolan är att den ska vara likvärdig för alla och erbjuda samma möjligheter. Men att klara skolan förutsätter inte bara att du kan ta till dig och förstå ett kunskapsstoff, vars innehåll bestämts av de som har maktposition inom utbildningens område: det handlar också om att förstå och agera efter de koder och normer som är rådande i samhället. Här spelar till exempel relationen mellan elev och lärare en viktig roll när det gäller att överföra och tillägna sig viktigt symboliskt kapital (Månson 2015). Barn och ungdomar från lägre samhällsklasser, som kanske inte har med sig en studietradition, får dessutom svårt att anpassa sina erfarenheter till en miljö eller fält där man inte riktigt känner sig hemma:

”Ett fälts specifika logik institutionaliseras i ett inkorporerat tillstånd i form av en speciell habitus, eller mer precist som en känsla för spelet, i normalfallet betecknat som en ’anda’ eller en ’känsla’...” (Fronesis nr 21 2006, s.30).

Skolan, eller utbildningssystemet fyller alltså två funktioner: dels ska den förmedla kunskap och förmågor till individen, som att läsa, skriva, räkna, så att förutsättningar ges till att få en fungerande tillvaro och dels som en institution som reproducerar samhällets ideologiska och kulturella fundament (Olesen & Pedersen 2011, s.150).

Denna reproduktion som skolan och utbildningssystemet är en del av, stärker och konsoliderar elitens position i samhället. Det ligger därför i deras intresse att denna reproduktion fortgår. Och så länge detta system erkänns, främst av de som verkar inom det, som lärare och skolledare, så kommer det ”uppfylla sin sociala funktion att legitimera den härskande kulturen...” (Bourdieu & Passeron 2008, s.171).

3.5 Kritik av Bourdieus teori

Den kritik som lyfts fram mot Bourdieu är att han kan framstå som alltför deterministisk, och något pessimistisk, då det verkar vara svårt att åstadkomma förändringar. Giddens & Sutton (2017) menar bland annat att enligt Bourdieus beskrivning av reproduktionen är det näst intill omöjligt för barn och ungdomar från lägre klasser att lyckas i ett system som är anpassat för medelklassen, fast det i själva verket finns gott om exempel på det motsatta. Även habitusbegreppet har ifrågasatts: en föreställning om att vi tar våra värderingar och handlingar för givna, att de bara ”finns där” utan att vi tänker på det, lämnar litet utrymme för självreflexion och egen insikt om hur vi kan påverka och förändra vår situation (Aakvaag 2011). Jag kan hålla med i en hel del av den kritik som framförts. Bourdieus teorier är väldigt användbara för sociologiska studier, de ger möjlighet att analysera, studera och förklara företeelser och skeenden i samhället på många plan: individuellt, grupp och historiskt. Jag tycker också det finns mycket att hämta när det gäller att peka på rådande makt- och påverkansstrukturer i samhället. Svårigheten upplever jag främst ligger i att den tenderar bli alltför konkret i sina slutsatser: om man växt upp under vissa förhållanden, kommer utfallet bli det här. Det är en generalisering, men detta drag innebär vissa hinder i en analys. Ett exempel är hur teorin förhåller sig till medicinska faktorer, som exempelvis elever med neuropsykiatriska diagnoser. Dessa finns i alla sociala grupper och här tycker jag inte Bourdieu är tillräcklig. En viss förklaring till detta kan vara att mycket av Bourdieus arbete är påverkat av den tid han verkade i, inte minst ett turbulent -60 tal, där begrepp som klass och klasskamp var mer aktuellt och där forskning och kunskapen kring till exempel neuropsykiatriska funktionsnedsättningar inte kommit så långt.

4. Metod

4.1 Metodval

Denna uppsats bygger på en kvalitativ undersökning. Eftersom jag ville få en bild av hur frånvaroproblematiken uppfattades av elever som själva haft den erfarenheten och av personer som möter den från ett organisatoriskt perspektiv, valde jag att använda mig av semistrukturerade intervjuer som metod. Detta är den mest använda intervjuformen (Dalen, 2015). Intervjun som metod är lämplig att använda när det handlar om komplexa frågeställningar, där olika faktorer kan påverka ett förlopp eller för att få en bättre förståelse över hur ett system eller en organisation fungerar. Den är också lämplig att använda när man mer är intresserad av uppfattningar, erfarenheter, åsikter och känslor för att få en bättre insikt och djupare förståelse kring ett ämne: genom att identifiera och intervjua nyckelpersoner kan man få mycket specifik och värdefull information byggd på erfarenhet och upplevelser (Denscombe 2018, s.268). Utifrån denna uppsats frågeställning och syfte är denna metod väl användbar. Den semistrukturerade intervjun ger möjlighet att besvara frågor med egna ord: jag som intervjuare utgår från ett antal färdiga, strukturerade frågor men är inte låst till dessa utan de blir ett verktyg att hitta andra frågor och nya infallsvinklar (May 2017).

4.2 Urval

”I all intervjuforskning (utom i viss mening fokusgrupper) är individerna viktiga, men om det främst är sociala storheter som står i fokus är intervjupersonerna i sig mindre intressanta” (Alvesson 2011, s.60).

För att få min frågeställning belyst både från ett inifrån- och ett utifrånperspektiv, består mitt urval av fyra elever, tre killar och en tjej, som alla har haft hög frånvaro i grundskolan: tre av eleverna har lämnat grundskolan och är inskrivna på gymnasieskolans introduktionsprogram och en går ännu i grundskolan. Dessutom har jag intervjuat två grupper inom skolans organisation som arbetar med dessa frågor både direkt med elever och med övergripande organisatoriska frågor, nämligen kuratorer och skolans närvaroteam (SNT).

Det här är ett subjektivt, icke-sannolikhets urval, vilket innebär att välja, eller snarare handplocka, personer som har relevant och särskild kunskap inom området som undersöks: det är alltså inte fråga om något slumpmässigt urval (Denscombe 2018, s.67). Fördelen med denna urvalsstrategi är att jag kan använda mig av relativt få antal personer och ändå få ett brett undersökningsmaterial. Nackdelen ligger just i subjektiviteten: det finns en risk att jag,

om jag inte har tillräcklig kännedom om det som ska undersökas, väljer ”fel” personer eller grupper och därför missar viktig information. Initialt hade jag även tänkt vända mig till skolledare och föräldrar men insåg snart att detta inte skulle hinnas med inom angiven tidsram.

Två av eleverna har jag via mitt arbete en närmare relation till. Detta kan givetvis vara en fördel när det handlar om att skapa förtroende i en intervjusituation och min egen förförståelse, men det finns också en fara i att jag som intervjuare går in med förutfattade meningar, eller en förväntan på vilka svar som ges och då brister i uppmärksamhet.

4.3 Genomförande

Som grund för intervjuerna utarbetades tre intervjuguider (se bilaga 1, 2 och 3). Intervjuguiden är att betrakta som intervjuarens, eller forskarens hjälpreda (Widerberg 2011). Det är viktigt att en intervjuguide inte sätts samman rent slentrianmässigt utan det gäller att ha huvudfrågeställningen i fokus och utifrån denna ställa frågor som både kan ge information men också bidra till ytterligare fördjupande frågor. Det kan underlätta att dela in guiden i olika områden eller teman för att lättare kunna konstruera relevanta frågor. I en semistrukturerad intervjusituation är det dock viktigt att vara flexibel när det gäller ordningsföljden på frågorna och vara lyhörd för vad som kommer upp (Denscombe 2018).

Intervjuguiderna för kuratorsgruppen och närvaroteamet är i stort sett identiska. Efter inledande bakgrundsfrågor kommer en sektion frågor med fokus på deras roll i skolans organisation och hur rutinerna kring frånvarohanteringen ser ut. Därefter följer ett avsnitt med orsaksrelaterade frågor och den avslutande delen handlar om vilka åtgärder som sätts in och hur pass effektiva och genomarbetade de är. Intervjuguiden för elevintervjuerna är utformad mer med fokus på elevens egna känslor, tankar och upplevelser av sin situation. De inledande frågorna berör bakgrund, familjesituation och intressen. Följande frågor tar upp själva frånvaroproblematiken, vad man själv anser orsaken vara, hur familjen reagerat, hur man upplever att skolan agerat. De avslutande frågorna rör nuvarande situation och tankar om framtiden. En majoritet av frågorna är så kallade ”öppna frågor”, frågor som inleds med ”hur”, ”vad”, eller ”varför”. Denna typ av frågor inbjuder till beskrivningar, förklaringar och att ge svar utifrån egna känslor och upplevelser (Eide & Eide 2014, s.182).

Kuratorerna, närvaroteamet och jag finns inom samma organisation, så jag kunde snabbt komma i kontakt med dessa personer utan behöva passera någon så kallad ”gatekeeper”, det vill säga en eller flera personer, som man måste få tillstånd från för att få tillträde till vissa områden, eller miljöer, som till exempel kan vara omgärdade av sekretess (Crang & Cook 2007). I den inledande mailkontakten var jag noga med att beskriva syftet med intervjun och att jag ansåg att de kunde bidra med viktiga synpunkter och information.

Samtliga elever var vid intervjutillfället omyndiga och jag behövde få vårdnadshavares tillstånd. Därför skrev jag ett missivbrev (se bilaga 4) där jag förklarade varför jag var intresserad av att intervjua eleven och att det är helt frivilligt att delta.

Intervjuerna med kuratorerna och närvaroteamet, som båda tog cirka 1 timma och 40 minuter var, genomfördes i lokaler anpassade för möten och sammanträden, vilket underlättade arbetet. Kuratorsgruppen bestod av 3 kuratorer, en representant för varje stadie, samt en mentor med speciell inriktning på frånvaro. Fördelningen var tre kvinnor och en man i åldrarna 50 till 63 år. Närvaroteamet representerades av två personer, en man och en kvinna 29 respektive 48 år. Ingen av grupperna verkade tycka att det var jobbigt att intervjun spelades in: även om en inspelning är ett stort hjälpmedel i dessa situationer, kan det upplevas obekvämt och bli en hämmande faktor (Crafoord 2017). Bägge dessa grupper är alltså väl insatta i problematiken och intervjun präglades också av en yrkesmässig och professionell hållning till frågorna men med en hel del personliga reflektioner. Min roll som intervjuare blev tämligen passiv, då det ofta blev ett självgående samtal. Svårigheten låg i att vara uppmärksam och styra tillbaka samtalet till huvudfrågorna när det drog iväg alltför långt från ämnet.

För att eleverna skulle känna sig trygga med situationen hade jag i god tid innan berättat om vad vi skulle göra, ungefär hur lång tid jag trodde det skulle ta och att det var helt frivilligt att delta. Då jag dagligen träffar två av eleverna genomfördes intervjuerna i mitt arbetsrum. En intervju genomfördes på den skola eleven för närvarande går på: vid intervjutillfället fick även elevens assistent sitta med som moraliskt stöd. Den fjärde eleven kände sig alltför nervös för att bli intervjuad och gavs istället möjlighet att svara på frågorna skriftligt, vilket hen också gjorde. Intervjuerna tog mellan 35 och 40 minuter. Det var viktigt att eleverna kände sig bekväma och att samtalet inte stressades på, så min roll som intervjuare blev mer aktiv här även om det ställdes färre frågor. Ofta behövde de fundera och reflektera innan de

svarade: tystnaden kan vara ett väldigt effektivt redskap i en intervju eller samtal även för mig som intervjuar, då jag kan studera och känna in det som händer i rummet (Hilmarsson 2018).

Sammanfattningsvis är jag nöjd med utfallet av intervjuerna, både vad de gav ifråga om fakta och information och hur de genomfördes. Jag upplevde att informanterna kände sig bekväma, genuint intresserade och var aktiva. Något som jag uppmärksammat när jag transkriberat intervjuerna och som jag kunde gjort annorlunda, är att jag tenderar prata för fort och att jag vid ett antal tillfällen tydligare kunde ha brutit och styrt tillbaka samtalet till huvudfrågan.

4.4 Förförståelse

Jag har lång erfarenhet av att jobba inom skolan och att arbeta med ungdomar, som ofta haft en jobbig social situation, neuropsykiatriska svårigheter eller något som påverkat skolgången negativt. Självklart har mina erfarenheter präglat mina tolkningar och analyser men jag har försökt att inte dra för snabba slutsatser utan vara öppen för andra synvinklar, särskilt när det gäller vad ungdomarna själva har att säga. Om denna uppsats kan bidra till att ge någon mer förståelse kring frånvaroproblematiken i grundskolan, om än aldrig så lite, har den mer än väl fyllt sitt syfte.

4.5 Etik

De forskningsetiska principer som gäller för samhällsvetenskaplig forskning säger bland annat att ”alla uppgifter om identifierbara personer skall antecknas, lagras och avrapporteras på ett sådant sätt att enskilda människor ej kan identifieras av utomstående” (Dalen 2105, s. 27).

Jag har varit noga med att poängtera för samtliga deltagare att jag kommer hålla hårt på sekretessen i analysen inte minst med tanke på att det är känsliga områden som tas upp och att det kan beröra människor som finns i elevernas direkta närhet. Inför intervjuerna har jag också varit tydlig med att det inte handlar om att leta ”syndabocker” eller hänga ut enskilda personer eller skolor. I citaten som används i analysen har jag tagit bort det som kan tänkas peka ut enskilda individer, som namn och platser men försökt behålla det som är väsentligt för denna uppsats frågeställning och syfte.

I och med min anställning i kommunen har jag behövt förhålla mig till den sekretess som gäller för mitt arbete.

4.6 Analysmetod

Efter varje genomförd intervju lät jag det gå minst 24 timmar innan jag transkriberade den: jag fick på så sätt möjlighet att bearbeta och reflektera över mina egna intryck av intervjun. I transkriberingen har jag försökt återge intervjun så ordagrant som möjligt med pauser, uttryck som ”eh” eller ”mm” och medhållande kommentarer. En transkribering ger inte bara en bild över själva intervjun utan också en möjlighet att studera mig själv som intervjuare (Widerberg 2011, s.115). Med de olika intervjuguiderna som utgångspunkt analyserade jag och kategoriserade materialet i olika teman, som jag sedan med hjälp av citat och egna tolkningar kopplade till Bourdieus teorier och tidigare forskning.

Det kan vara svårt att bedöma validitet och tillförlitlighet i en kvalitativ studie byggd på intervjuer som sedan ska tolkas och analyseras: å ena sidan är det en direktkontakt där jag som intervjuare bör kunna avgöra om det som kommer fram är relevant eller för den delen sant, något som kan verifieras genom att kontrollera informationen med andra källor. Men å andra sidan bygger informationen på vad människor säger att de gör, det de väljer att lyfta fram (Denscombe 2018, s. 293). Som intervjuare måste jag också vara medveten om hur jag påverkar intervjun och vad det har för inverkan på resultatet och analysen: ”även de antaganden som ligger till grund för intervjuarens tolkningar av data bör bli föremål för analys” (May 2017, s.190).

5. Redovisning och analys av det empiriska materialet

I detta avsnitt kommer jag redogöra för resultatet av det insamlade intervjumaterialet och göra analyser och tolkningar utifrån Bourdieus teorier och den tidigare forskningen. För att exemplifiera kommer jag använda mig av citat från intervjuerna. Med tanke på sekretess har jag valt att inte använda mig av några personnamn när det gäller kuratorsgruppen och närvaroteamet: ”intervjuperson 1-4” representerar kuratorsgruppen, ”intervjuperson 5-6” representerar närvaroteamet och ”intervjuperson 7” en assistent till en av eleverna. Eleverna har fingerade namn. Analysen består i huvudsak av två delar: dels ett yttre perspektiv med tonvikt på organisatoriska frågor och reflektioner kring orsaker till frånvaroproblematiken och dels ett inre perspektiv där elevernas egna upplevelser och erfarenheter är i fokus.

5.1 Intervjuer med kuratorer och närvaroteamet

*”Jag skulle bedöma den som stor: till och med kunna säga det största bekymret på vår skola i alla fall”
(Kommentar från intervjuperson 2 om frånvaroproblematiken).*

Den senaste kommunstatistiken över frånvaron hos eleverna i grundskolan, från förskoleklass till årskurs 9, visar att av de cirka 2300 eleverna så har ungefär 6 % en frånvaro på 20 % och 1 % har en frånvaro på minst 50 %. Det framgår inte hur fördelningen är mellan pojkar och flickor eller hur många som är hemmasittare men en uppskattning som görs av kuratorsgruppen är att det rör sig om en elev i varje årskurs och att sett över tid är det ganska jämt fördelat mellan pojkar och flickor. En av skolorna har nyligen satsat på att anställa särskilda mentorer som bland annat har som uppgift att jobba med frånvaron. För knappt ett år sedan utarbetades en ny rutin för grundskolans närvaroarbete, vilken man nu ska jobba efter. Den bygger på tydlig rapportering, snabb återkoppling och att vid behov grundligt utreda orsaker till frånvaron: utifrån vad tidigare forskning visar så ligger rutinen helt i linje med denna. Trots att den är över ett år gammal, har den inte helt satt sig än. Bägge intervjugrupperna pekar på att det finns ett motstånd, medvetet eller omedvetet, att hantera dessa frågor hos vissa lärare och pedagoger. Intervjuperson 5 beskriver det så här:

”Jag upplever att prestigen som finns i skolans miljö, att komma med input med saker, det kan slå så himla mycket bakut. Man är så himla mån om sitt på något sätt: ’kom inte här och stör mitt jobb’ liksom. Jag har inte mött det någon annanstans än i skolans värld”.

Intervjuperson 1 återger en incident från ett möte:

”Jag hade en pedagog som pekade på skolsköterskan och sa ’jamen vore det inte något för dig, för det handlar ju liksom om att inte må bra, så dom här samtalen kan väl du ta?’”

Bourdieu (1994) beskriver varje fält som självständigt med en unik uppsättning regler. Inom varje fält förekommer strider om maktposition vilket påverkar fältets maktstruktur och sociala organisation: ju större kunskap man har om fältets innehåll desto större möjligheter ges att påverka och dominera. Skolan som socialt fält är speciellt, då det inom detta fält ryms en mängd olika yrkesgrupper med olika traditioner: lärare, pedagoger, skolledare, kuratorer, skolsköterskor. Den bild som framkommer av intervjuerna är att frånvaroproblematiken är ett område som undviks med hänvisning till att det ligger utanför kompetensområdet eller det ingår inte arbetsuppgifterna. Det beskrivs heller inte som ett område som ger några konkurrensfördelar vad gäller positioneringen inom fältet särskilt inte när det handlar om att göra något konkret, vilket citatet med pedagogen och skolsköterskan exemplifierar. Citatet visar också hur det symboliska kapitalet som följer med en viss titel sätter ramarna för ett förväntat agerande, något som intervjuperson 5 tydliggör ytterligare:

”Titeln är viktig, eller kanske är den det indirekt, snarare den förmodade kunskapen.”

Ett annat skäl till motviljan att agera, som både kuratorsgruppen och närvaroteamet lyfter fram, handlar om vissa lärares/mentorers rädsla att en god relation till vårdnadshavare ska gå förlorad. Intervjuperson 6 ger följande exempel:

"Jag hade ett sådant ärende, där mentorerna tyckte det var svårt att bibehålla en bra relation, för man måste ju fråga: 'vart är ditt barn, varför kom det inte till skolan?' Föräldern kan känna sig anklagad."

Faktorer som kön eller ålder spelar enligt samtliga intervjupersoner väldigt liten roll i sammanhanget utan det handlar mer om vilken grundinställning man har till sitt arbete. Som tidigare beskrivits kan det sociala kapitalet enligt Bourdieu vara en viktig makt- och påverkansfaktor. Citatet beskriver hur det sociala kapital som investeras i relationen bygger på att budskapen är av positiv karaktär. Ett sådant förhållningssätt ger makt att påverka och kontrollera relationen men på bekostnad av elevens situation: genom att undvika de svåra frågorna finns det risk att det går alltför lång tid innan man agerar. Den tidigare forskning lyfter också fram en god och öppen relation till hemmet som en nyckelfaktor i arbetet med skolfrånvaro. Intervjuperson 3 ger exempel på att en relation, eller om man så vill ett socialt kapital, snarare stärks genom en öppen och rak kommunikation:

"Om jag ringer hem och frågar varför Kalle inte är i skolan, det blir något positivt, att det finns någon som bryr sig, någon som saknar barnet i skolan."

Detta inbyggda motstånd att agera och bristen på samsyn blir också en del i den sociala reproduktionen, som enligt Bourdieu utbildningssystemet bidrar till: alltför låsta positioner och värnande om det egna fältets privilegier innebär att ett förändringsarbete kommer bli svårt att genomföra oavsett vilka rutiner man jobbar fram. Bägge intervjugrupperna lyfter fram vikten av ett tydligt ledarskap för att hantera dessa frågor:

"Och då kommer det en del andra saker, för då handlar det om ledarskap: vågar våra skolledare ta den diskussionen eller lyfta pedagogerna och elevhälsoteamet tillsammans till en nivå där det finns samarbete."
(Intervjuperson 4).

Det bör i sammanhanget nämnas att kommunen haft en turbulent situation vad gäller skolledare och rektorer. Tydlig struktur och ledarskap är även det en faktor som den tidigare forskningen menar är väsentligt i arbetet med frånvaroproblematiken.

När vi diskuterar orsakerna till att en elev är frånvarande blir det tydligt att detta är en väldigt komplex fråga. Skälen som anges överensstämmer väl med vad tidigare forskning säger. Det kan handla om orsaker kopplade till skolmiljön med mobbing och utanförskap, svårigheter att följa undervisningen, ångestproblematik, sociala svårigheter kopplade till hemmet. Flera av eleverna har också en neuropsykiatrisk diagnos. Intervjuperson 5 ger följande beskrivning:

”Känslan är väl att det sällan är en faktor som drar hela lasset själv utan att det är flera som växeldrar, eller drar samtidigt allihop liksom.”

På frågan om det finns en historik i elevernas familjebakgrund, där syskon och/eller föräldrar också haft en frånvaroproblematik menar bägge grupperna att det inte är något generellt men heller inte ovanligt och kan ge fler exempel på det. I det sistnämnda fallet kan Bourdieus teori om habitus vara användbar för att analysera och hitta vissa grundläggande orsaker till att en elev väljer att stanna hemma, framförallt när det gäller inställning och hur den förmedlas från förälder till barn. Intervjuperson 2 berättar:

”På högstadiet där vi jobbar, finns ju föräldrar som kan sitta i ett möte där barnen är med och tycka att: jag var heller inte så jävla intresserad av skolan, men det gick ju bra för mig ändå.”

Att flera av dessa elever finns i socioekonomisk svaga grupper är något som intervjugrupperna kan hålla med om men den bilden behöver nyanseras:

”Jag tror det finns socio-ekonomiska aspekter i det här. Även om man som högtbildade föräldrar inte har tid med sina ungar och är mitt upp i egen karriär, så har de här barnen ändå en förväntan av prestation: den finns inbyggd i systemet” (Intervjuperson 1).

Intervjuperson 4 lyfter in ett annat perspektiv:

”Jag tycker för övrigt att det inte bara har med socio-ekonomi att göra utan om det finns en relation från föräldern till sitt barn.”

Bourdieu (1994) menar att grunden för dina värderingar, ditt sätt att tänka och agera i olika sociala situationer, ditt habitus, kommer från din familj, något du ärver. Präglingen sker från födseln och du vet instinktivt vad som är ”rätt och fel”: det finns så att säga, för att koppla till citatet ovan, inbyggt i systemet. En god tillgång till främst ett kulturellt kapital och ett habitus som innefattar en positiv syn på utbildning gör dig bättre rustad att klara dig i det utbildningssystem som Bourdieu (1994) menar är utformat av och förvaltas av individer med likartade förutsättningar att hävda sig i det sociala rummet. På samma sätt gäller det omvända: låg tillgång till kulturellt kapital och ett habitus där man inte lägger lika stor vikt vid utbildning gör det svårare att klara skolan.

Tidigare undersökningar av bland annat Friberg m.fl. (2018) identifierar sociala- och ekonomiska svårigheter som en orsak till frånvaro men det är viktigt att poängtera att även om social position är en faktor så betyder det inte med automatik svårigheter i skolan, vilket citatet från intervjuperson 4 pekar på.

Så länge orsakerna till frånvaron kan härledas till en elevs habitus eller sociala bakgrund och eventuell liknande historik inom familjen fungerar Bourdieus teorier mycket väl för att förklara och få förståelse för hur och varför en elevs skolsituation ser ut som den gör. Svårare

blir det när orsakerna handlar om sådant som kan drabba eleven eller dess familj, som sjukdom, arbetslöshet eller, som nämnts tidigare, när det handlar om någon form av neuropsykiatrisk diagnos, ångest och depression. Detta förekommer inom alla samhällsklasser och här behöver analysen av orsakerna kompletteras med till exempel teorier om socialisering och forskning inom neuropsykiatri. Habitusbegreppet och kapitaltillgång blir dock användbart när man ser på hur vårdnadshavare agerar gentemot skolan eller andra myndigheter: jag återkommer till detta längre fram i analysen.

Hur ser man då på orsakerna till frånvaron från skolans håll? Intervjugrupperna menar att man ofta lägger huvudskälen till frånvaron på eleven, dennes bakgrund och slutsatser baserade på tidigare kännedom om familjen:

”Vi pratar mycket om föräldrar som är värdelösa och ungar som är si eller så, och jag tycker det är mycket prat om svaga föräldrar på ett nedvärderande sätt: det behöver inte vara att man sitter och pratar skit. Men man benämner det som lite... ja...” (Intervjuperson 1).

Intervjuperson 5:

”Ja, det är min känsla att det kan vara så, att man pratar om att den här familjen hade ju ett barn tidigare som hade mycket frånvaro.”

Skolan har en unik position i vårt samhälle i och med skolplikten. Med plikt följer ansvar. I och med den dubbla roll som Bourdieu menar att utbildningssystemet har, det vill säga som förmedlare av både kunskap och samhällets normer och värderingar finns det kanske en viss logik i att de som verkar inom skolans organisation ger sig själva rätt att tolka och avgör var problematiken ligger. Denna inställning befäster och legitimerar skolans position som normbärare. Elever som faller utanför ramarna bli då enligt Bourdieu ett slags varnande exempel:

”De ’hopplösa elever’ som dyker upp med jämna mellanrum har samma funktion som det ondas existens i läran om Guds absoluta rättfärdighet” (Bourdieu & Passeron 2008, s.158).

Trögheten i systemet, tendensen att på förhand tolka orsakerna till frånvaron får också påverkan på de åtgärder som sätts in. Bägge grupperna menar att det trots allt görs väldigt många insatser: möten, anpassningar i schemat, stöttning på raster, mindre undervisningsgrupper etc. Frågan är om det är rätt insatser som görs, om de möter elevens behov:

”Av de utredningar som gjorts är det ett fåtal jag kan känna mig trygg med ett eventuellt skolinspektionsärende” (Intervju person 5).

Intervjuperson 2:

”Man kan ha en kartläggningsmall för att komma till problemen, men sen måste man vara beredd på individuella åtgärder. Vi är jätteduktiga på att skriva anpassningar i skolan, men inte lika duktiga på att följa dem.”.

Genom att man redan innan utredningen är genomförd har en bestämd uppfattning av läget, riskerar åtgärderna som sätts in inte få rätt verkan eller bli särskilt långlivade. Det blir nästan ett slentrianmässigt arbete kring frånvaron, något som Bourdieu beskriver som en ”tendens till ’rutinisering’ av det pedagogiska arbetet” (Bourdieu & Passeron 2008, s.241). Åtgärderna som sätts in tar med andra ord inte fullt ut hänsyn till elevernas bakgrund. En del av förklaringen till detta kan säkerligen härledas till ekonomi och resurser vilket reglerar skolans möjligheter att agera. Men det handlar också om att få förståelse för en annan individs situation, dennes sociala miljö och hur det kan påverka förutsättningarna att klara skolan. För att kunna förstå en annan människas habitus måste jag bli medveten om hur mitt eget har formats och hur det också begränsar mitt synfält. Precis som tidigare forskning säger, som bland annat Ekstrand (2015) lyfter fram, är en kontinuerlig ut- och fortbildning av skolans personal en viktig insats i det långsiktiga arbetet med frånvaroproblematiken. Den viktigaste resursen är engagerad personal som, för att citera intervjuperson 1, ”*tycker det är kul att jobba med trassliga ungdomar*”.

Det som framför allt ger resultat är det förebyggande arbetet, att snabbt agera när frånvaron börjar öka. Många gånger handlar det om relativt enkla saker, som att se, möta och prata med eleverna, fråga hur de mår, visa sitt engagemang och intresse: detta skapar en trygghet hos eleverna, man blir del av ett sammanhang. Det här är också något som man är bra på i de lägre stadierna:

”På förskolan är vi duktiga på att fånga upp dem, sedan trappas det undan: vi frågar dem mindre och mindre och vi blir mindre intresserade av vad de gjort.” (intervjuperson 1)

Att det personliga bemötandet avtar ju längre upp i stadierna man kommer är något bägge grupperna kan hålla med om och en del av detta förklaras med att det blir mer fokus på prov och betyg. Intervjuperson 2:

”Jag tycker man hör prat om betyg tidigt bland eleverna redan i början av 4:an. Även vissa lärare kan väldigt ofta säga saker som ’tänk på att detta ingår i betyget’.

Det finns mycket symboliskt kapital som är förknippat med skolan och utbildning: titlar, diplom, examen och som i det här fallet, betyg. Betygens utformning och vilka krav som gäller för att erhålla dem finns tydligt formulerade i läroplanens kursmål för olika ämnen och det är också dessa som undervisande personal har att förhålla sig till:

”Oavsett om lärare vill det eller inte, om han är medveten eller ej, kommer hans agerande att bestämmas i förhållande till en socialt bestämd undervisningspraxis...” (Bourdieu & Passeron 2008, s.172).

Bourdieu menar alltså att lärare påverkas av de förhållanden som råder på skolan vad gäller syn på undervisning och detta skulle kunna ge en förklaring till att ju högre upp i stadierna man är, desto mer fokus på kunskapsinläring och mindre av personliga bemötandet och intresse för elevens övriga liv.

5.2 Intervjuer med elever

Tre av eleverna, Sara, Bosse och Kalle, har ganska likartade bakgrunder. Samtliga har vuxit upp med sina biologiska föräldrar, bostad i hus strax utanför tätorten i relativt homogena medelklassområden. Det finns gemensamma intressen i familjen, som man har möjlighet att utöva:

”Mamma och jag har ju mycket med naturen och min lillebror och pappa har mer med motorsport och sådant.” (Kalle)

Familjegemenskapen är viktig för Sara:

”På fritiden umgås jag helst med min familj och mina djur. Jag tycker om djur, att skriva och spela tv- eller datorspel. Vi i familjen har nog ganska lika intressen.”

Föräldrarna är heltidsarbetande och även här finns likheter: papporna arbetar inom industri och mammorna inom vård, service och administration. Det finns också skillnader: Sara och Bosse har äldre syskon, som också haft hög skolfrånvaro. Kalle är äldst och hans syskon har inte haft problem med skolan. Dessa tre har också relativt god kännedom om föräldrarnas skolgång och utbildningsnivå:

”Mamma vet jag har pluggat till sjuksköterska och pappa är någon form av ingenjör tror jag det heter. Jag tror de sa att de pluggade på samma universitet.” (Kalle)

För Pelle har uppväxten präglats av tuffare ekonomiska förhållanden, där föräldrarna haft långa perioder av arbetslöshet och även sjukskrivning. Familjen har under lång tid också haft stöd och hjälp från socialtjänst och familjeteam. Hans äldre syskon har också haft en hög skolfrånvaro. Pelle vet väldigt lite om sina föräldrars skolbakgrund och utbildning:

”Pratar inte mycket om sådant, brukar inte fråga om det.”

Han har tidigare spelat en del fotboll men spelar nu mest spel på datorn.

Bourdieu (1994) menar att din samhällsposition i det som han kallar det sociala rummet, avgörs av den kapitalmängd du har i form av ekonomiskt- och kulturellt kapital du har. Om man med denna komprimerade och mycket begränsade bakgrundsinformation utgår från Bourdieus diagram (se bilaga 5) över social positionering i det sociala rummet, så placerar sig tre av elevernas familjer på en position där man har relativt god tillgång till ekonomiskt kapital

och troligen även kulturellt- och socialt kapital. Det finns förutsättningar att hävda sig inom de fält man är verksam i likaså att kunna påverka sin situation, medan Pelles bakgrund ger ett helt annat utgångsläge. Här är kapitaltillgången låg och positionen i det sociala rummet innebär en svag maktposition och mindre möjligheter till social förflyttning.

För Sara handlade orsakerna till frånvaron om psykisk ohälsa. Hon berättar:

”Jag började vara frånvarande i 6:an, jag började må psykiskt dåligt. Fick en depression. Jag stannade bara hemma. Jag sa åt mina föräldrar att ringa och säga att jag var sjuk.”

Den initiala reaktionen hos hennes föräldrar när frånvaron började var oförstående och de skyllde på lathet och bristande engagemang:

”Min familj var inte glada över att jag inte gick till skolan, de trodde att jag bara skolkade och att jag bara sket i skolan men jag mådde fruktansvärt dåligt. Mamma såg till att jag fick kontakt en kurator”(Sara)

Kalle upplevde tidigt att det var rörigt och jobbigt i skolan och i mellanstadiet gav han upp:

”Mamma och pappa fick som panik, de visste inte vad de skulle göra och man måste ju gå i skolan. Men jag kunde inte gå i skolan då.”

Kalle fick en diagnos inom autismspektrumet vilket för honom och familjen blev en lättnad och en förklaring. Trots att man nu hade en utredning uteblev stödet från skolan:

”De brydde sig inte alls, de skickade ut betygsvarningar men inte så att ’behöver du hjälp?’, utan bara lös det här själva.”

Frustrationen hos Kalles föräldrar var stor och de framhöll tydligt för skolan vilka rättigheter till stöd Kalle hade. När inget hände tog de ärendet vidare till högre nivå:

”Det var ju så att mamma och pappa hade mycket kontakt med BUP och de tog kontakt med... du vet dom riktigt högt uppsatta, dom som verkligen bestämmer.”

När det gäller att förstå orsaken till Saras och Kalles frånvaro blir det tydligt att Bourdieus teorier inte är tillräckliga till: däremot kan habitusbegreppet användas för att förklara hur familjerna *reagerat* på situationen och familjernas sociala position för att analysera hur man *agerat*. Citaten från Sara och Kalle indikerar att det i deras respektive familjer finns en syn att skolan är viktig, något man ”måste gå i” och dessa värderingar är också något som ärvt och införlivats i deras respektive habitus. Föräldrarnas initiala reaktion, att det handlat om slöhet och lättja blir ytterligare ett exempel på det jag tidigare beskrivit om Bourdieus syn på skolans roll som förmedlare av både kunskap och som re-producent av samhällets normer, vilket bland annat handlar om synen på de som inte sköter skolan. När det kommer till hur föräldrarna agerat pekar elevernas berättelser på att den sociala positionen spelar roll. Med tillgång till, i det här fallet kanske främst, kulturellt- och socialt kapital ges större möjligheter att agera: du kan tolka och tyda samhällets koder och du vet vilka kanaler du ska använda dig

av, vem du ska vända dig till för att få resultat eller förändring, vilket exemplifieras av citaten från Kalle och Sara.

Pelle går sista året i grundskolan, men har detta läsår inte varit närvarande mer än ett par dagar. Han har inga utredningar eller konstaterade svårigheter att följa undervisningen och fram till den ökande frånvaron hade han godkända omdömen och betyg i de flesta ämnena. En del av hans problem har att göra med att han tycker bussresorna är jobbiga och att det svårt med för stora grupper, men varken han eller hans föräldrar har inte riktigt kunnat peka på vad det kan bero på. Pelles assistent berättar:

”Ja de har haft svårt och du har haft svårt att sätta ord på alltihopa, varför det blivit så här.”

(Intervjuperson 7)

Pelle drar paralleller till hans mammas mående:

”Jag har väl typ som mamma, jag vet inte vad det kallas... någon slags stress eller något när det är väldigt många personer typ. Men min jävla ångest tycker jag är värre än mammas för hon kan va typ... ja längre med folk.”

Familjen har, som tidigare nämnts, en historik där man haft mycket kontakt med och insatser från andra myndigheter. Detta betyder inte att det inte funnits engagemang eller vilja att göra något åt situationen: familjen har kommit på alla möten även om det varit motigt ibland.

Under intervjun berömmar Pelles assistent honom:

”Du har faktiskt varit med på de flesta möten och gjort det jättebra, för det är tråkiga och jobbiga möten.”

Det finns inget i denna beskrivning som pekar på att Pelles skulle ha en negativ grundsyn på skolan eller utbildning, snarare tvärt om: han har haft relativt lång period med fungerande skolgång och assistentens kommentar om familjens deltagande på möten indikerar att det man ser skolan som viktig. En svår social situation betyder inte med automatik att ditt habitus präglas av negativ syn på utbildning eller värderingar som av de flesta anses som goda. Jämfört med det tidigare exemplet med Kalle och Saras situation och deras familjers sociala position, så anar man utifrån den beskrivning Pelle ger att här finns inte samma tillgång till verktyg, eller om så vill tillgång till det kapital som behövs för att driva på en förändringsprocess av egen kraft utan man är i händerna på andras beslut, vilka enligt Pelles assistent inte alltid mött upp de behov som finns:

”Jag tycker vi i skolan måste vara självkritiska, att vi inte har lyckats bättre.” (Intervjuperson 7)

Om man till denna beskrivning lägger Bourdieus idéer om skolans roll för den sociala reproduktionen så skulle detta kunna vara ett exempel på hur reproduktion i realiteten fungerar: under dessa förutsättningar riskerar att individen blir fast i samma utsatta sociala. Men en sådan deterministisk tolkning, vilket också kritiken av Bourdieus teorier håller fram,

är inte rättvis. Det finns inget som säger att en elev i en liknande situation som Pelles inte skulle kunna få en fungerande skolgång.

Det finns en gemensam upplevelse hos de intervjuade eleverna av bristande förståelse från skolan och att de åtgärder som satts in inte varit alltid rätt: Fram till åttan gick skolan skapligt för Bosse. Han har dyslexi och under högstadiet upplevde han det allt svårare att hänga med och att han inte fick rätt stöd:

"Alltså, jag fick en iPad men det var inte så jävla mycket mer än det. Dom la in mig i nåt sånt här extra... vad heter det... extra rum, som det är speciella ungar i. Ja... sen efter att dom gjort det, så sket dom ju typ i att göra nåt annat." (Bosse)

Sara beskriver väldigt tydligt känslan av uppgivenhet:

"Jag upplevde aldrig att skolan eller någon runt i kring mig förstod mig. Jag vet inte vad som borde gjorts, jag önskade bara att någon hade funnits till exempel i skolan och förstått mig."

Elevernas berättelser och upplevelser överensstämmer med den bild som intervjuerna med kuratorerna och närvaroteamet gav, det vill säga det många gånger saknas en förståelse för elevens situation, åtgärder sätts in rutinmässigt och utvärderas inte i någon större omfattning. Den tidigare forskningen, bland annat Strand (2013), betonar vikten av engagerade lärare/personal i arbetet för att hantera frånvaroproblematiken både preventivt och för att få tillbaka eleverna till skolan. Detta blev också avgörande för Kalle, som efter lång tid hemma till slut kunde känna sig trygg i skolmiljön igen:

"I 8:an fick jag ju egna lärare... två lärare som förstod en, ... dom hade sympati, ... dom hjälpte en ... dom gjorde verkligen allt dom kunde."

Trots tidigare svårigheter i sin skolgång är Sara, Kalle och Bosse försiktigt positiva när de återger sina tankar om framtiden:

"Jag tänker inte så ofta på framtiden, när jag gör det kan jag bli stressad. Men jag hoppas jag kan få upp mina betyg så att jag i framtiden kan få en utbildning och kunna skaffa jobb som passar mig." (Sara)

Bosse, som nyligen utökat tiden i skolan till alla förmiddagar, siktar på gymnasiet:

"Jag hoppas komma in på ett gymnasium snart... det här året eller nästa... något praktiskt."

Kalle har många idéer om vad han vill jobba med och inser att det är en bit kvar:

"Det är riktigt svårt, har inte bestämt mig än, det är så mycket man vill men det är så jäkla krävande. Arkeolog skulle vara kul... eller astronom... eller jobba med djur."

För Pelle är trygghet viktigt och just nu känner han sig inte särskilt optimistisk när han siar om tiden efter grundskolan:

"Det kan bli att... jag tror faktiskt det kommer gå sämre i... vad heter det... gymnasiet. För att... jag känner inte riktigt någon och... jag tror det är något som kommer göra att jag inte kommer iväg."

Elevernas funderingar kring sin framtida skolgång visar på en inställning om att skolan och utbildning är viktig för möjligheterna att skaffa ett jobb, att få syssla med det man är intresserad av. Den oro som eleverna ger uttryck för är också områden som forskningen ringat in: trygghet och delaktighet och positiva förväntningar.

Det går givetvis inte att tvärsäkert förutsäga hur framtiden kommer bli. Bourdieus teorier ger en relativ god beskrivning och förklaring till hur den aktuella situationen för dessa elever har utvecklats fram till nu och även orsaker till hur skolan agerat eller inte agerat i frågor som rör frånvaro.

5.3 Sammanfattning

Kommunen har utarbetat en strategi för att komma tillrätta med frånvaroproblematiken i grundskolan, en strategi som i mångt och mycket ligger i linje med den forskning som finns. Rutinerna har ännu inte satt sig och svårigheterna att implementera dem ligger i en mer eller mindre tydlig ovilja att hantera dessa frågor. I min analys, där jag utgått från Bourdieus teorier om kapital, habitus och reproduktion av sociala strukturer, har jag pekat på den konkurrens som finns inom skolans fält och hur den rådande kulturen och synen på orsakerna till frånvaron har bidragit till trögheten i systemet. Elever som har en frånvaroproblematik upplever bristande förståelse för sin situation och att de åtgärder som sätts in inte svarar upp mot deras behov.

Vidare visar analysen att elevernas situation till viss del kan förklaras med Bourdieus teorier men inte fullt ut när det gäller orsaker som till exempel neuropsykiatriska diagnoser. Elevernas bakgrund och sociala situation verkar dock vara en viktig faktor när det handlar om hur deras familjer hanterar situationen och för förutsättningarna att få till en förändring. Den tidigare forskningen pekar bland annat på att tidiga insatser, grundliga utredningar och engagerad personal är grunden för ett lyckat arbete med frånvaro problematik i skolan, vilket också framkommit i denna analys.

6. Diskussion

Den här studien är begränsad och det går inte att generalisera resultatet utifrån dessa intervjuer utan de beskriver situationen i min hemkommun så som den upplevs av de intervjuade personerna: det finns mycket i materialet som bekräftar tidigare forskning, men det behövs utökas med intervjuer med till exempel föräldrar, skolledare och politiker för att få ytterligare djup och bred. Kanske också några intervjuer med elever från en grannkommun,

elever som jag inte har någon tidigare kännedom om, hade kunnat ge en spännande jämförelse av upplevelser. Den semistrukturerade intervjun som metod är passande för denna typ av undersökning: ett större antal enskilda intervjuer hade gett rum för fler åsikter och perspektiv. Som jag tidigare nämnt har Bourdieus teorier på det stora hela har varit användbara för denna studie, inte minst hans teorier om den sociala reproduktionen och hur tillgång till olika kapitalformer som viktig faktor till förändring. Denna studie är inte unik i sin utformning eller upplägg: trots dess ovan nämnda begränsningar så är jag ändå nöjd med hur den genomfördes och att dess resultat och slutsatser, även om de inte är generaliserbara, ändå ger en fingervisning om frånvaroproblemtikens komplexitet i åtminstone min hemkommun.

Det pågår mycket forskning och studier kring skolfrånvaron. Den senaste tiden har skolan genomgått en mängd förändringar, inte minst vad gäller betygs- och bedömningskriterier och här finns skäl att studera vilken effekt detta haft på den ökande frånvaron.

Frånvaroproblematiken berör inte bara den enskilde eleven utan hela familjesystemet: detta är ytterligare ett område där forskningen kan bidra med mer förståelse och på så sätt även till att åtgärder som sätts in blir mer effektiva och tar hänsyn till helheten.

Med dagens teknik finns det möjligheter att studera hemma och ha visuell- och audiell kontakt utan att vara fysiskt närvarande. Ett förslag till forskning är att se hur man på bästa sätt kan nyttja dessa möjligheter för att underlätta en återgång till skolan.

”Jag tror att alla ungar egentligen vill vara i skolan” (Intervjuperson 2).

Citatet, som kommer från intervjun med kuratorsgruppen, beskriver också min uppfattning. Jag har under alla år inom skolan inte träffat någon ungdom som inte vill ha en fungerande skolgång: att få vara en del av ett sammanhang, att bli sedd och förstådd är grundläggande känslor för oss alla.

Referenslista

Aakvag, G. (2011). *Modern sociologisk teori*.
Lund: Studentlitteratur.

Alvesson, M. (2011). *Intervjuer – genomförande, tolkning och reflexivitet*.
Malmö: Liber.

Amelia (2019). *Mamma till en hemmasittare – den svåra kampen*.
<https://www.amelia.se/reportage/mamma-till-en-hemmasittare-den-svara-kampen/>
[2020-04-20]

Bourdieu, P. (1994). *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*.
Göteborg: Daidalos.

Bourdieu, P. & Passeron, J-C. (2008). *Reproduktionen*.
Lund: Arkiv Förlag.

Broady, D. (1991). *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*.
Stockholm: HLS Förlag.

Bühler, M., Karlsson, A., Österholm, T. (2018). *Lågaffektivt bemötande och problematisk frånvaro*.
Lund: Studentlitteratur.

Chef & Ledarskap (2011). *Vad är lovlig och olovlig frånvaro?*
<https://chefochledarskap.se/vad-ar-lovlig-och-olovlig-franvaro/>
[2020-04-20]

Crafoord, C. (2017). *Människan är en berättelse*.
Stockholm: Natur och Kultur.

Crang, M. & Cook, I. (2007). *Doing Ethnographies*.
London: SAGE Publications.

Dalen, M. (2015). *Intervju som metod*.
Malmö: Gleerups.

Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken*.
Lund: Studentlitteratur.

Eide, T. & Eide, H. (2014). *Kommunikation i praktiken*.
Malmö: Liber.

Ekstrand, B. (2015). What it takes to keep Children in School: a research Review.
Educational Review, 67:4, ss. 459-482.
<https://doi.org/10.1080/00131911.2015.1008406>

ETC (2018). *Tusentals "hemmasittande" barn i Sverige*.
<https://www.etc.se/inrikes/tusentals-hemmasittande-barn-i-sverige>
[2020-04-20]

Friberg, P., Karlberg, M., Lax, I.S., Palmér, R. (2018). *Hemmasittare och vägen tillbaka*.
Gustavsberg: Columbus.

Fronesis nr 21 Kunskap. (2006) *Pierre Bourdieu: Kritik av det skolastiska förnuftet*.
Göteborg: Fronesis.

Giddens, A. & Sutton, P. W. (2017). *Sociologi*.
Lund: Studentlitteratur.

Hilmansson, H.T. (2018). *Samtalet med känslomässig intelligens*.
Lund: Studentlitteratur.

Ingul, M., Klöckner, C., Silverman, W. & Nordahl, H. (2012). Adolescent school absenteeism: modeling social and individual risk factors. *Child and Adolescent Mental Health*, Volume 17, No 2, 2012, ss. 93-100.
<https://doi.org/10.1111/j.1475-3588.2011.00615.x>

Iofus (2019). *Skolnärvaro. En översikt av forskning om att främja alla barns och ungas närvaro i skolan*.
Stockholm: Iofus.
<https://www.ifous.se/ifous-fokuserar-skolnarvaro/>

May, T. (2017). *Samhällsvetenskaplig forskning*.
Lund: Studentlitteratur

Månsson, P. (red.) (2015). *Moderna samhällsteorier*.
Lund: Studentlitteratur.

Olesen, S.G. & Pedersen, P.M. (red.) (2011). *Pedagogik i ett sociologiskt perspektiv*.
Lund: Studentlitteratur.

SFS 2010:800. *Skollag*.
Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Sjödin, K & Gladh, M. (2018). *Saknad i skolan*.
Stockholm: Gothia.

Skolinspektionen (2016). *Omfattande frånvaro*.
Stockholm: Skolinspektionen.
<https://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Granskningsrapport/Kvalitetsgranskning/omfattande-franvaro/>

Skolinspektionen (2016). *Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor*. Stockholm: Skolinspektionen.

<https://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Granskningsrapport/Kvalitetsgranskning/omfattande-ogiltig-franvaro-i-sveriges-grundskolor/>

Skolverket (2008). *Rätten till utbildning. Om elever som inte går i skolan*. Stockholm: Skolverket.

<https://www.skolverket.se/publikationsserier/rapporter/2008/ratten-till-utbildning.-om-elever-som-inte-gar-i-skolan.>

Skolverket (2010). *Skolfrånvaro och vägen tillbaka*. Stockholm: Skolverket.

<https://www.skolverket.se/publikationsserier/rapporter/2010/skolfranvaro-och-vagen-tillbaka.-langvarig-ogiltig-franvaro-i-grundskolan.>

Skolvärlden (2016). *Vi rektorer borde prata mer om hemmasittare*.

<https://skolvarlden.se/artiklar/vi-rektorer-borde-prata-mer-med-varandra-om-hemmasittare>
[2020-04-20]

SOU 2016:94 (2016). *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera. Betänkande av Att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro*.

Stockholm: Regeringskansliet.

<https://www.regeringen.se/48d4f6/contentassets/77af60bb1e264076b19e879d53d5b58a/saknad-uppmarksamma-elevers-franvaro-och-agera-sou-201694.pdf>

Strand, A-S. (2013). *Skolk ur elevernas och skolans perspektiv*. Diss.

Jönköping: Hälsö högskolan, Högskolan i Jönköping.

<http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:616946/FULLTEXT01.pdf>

SVT Nyheter (2018). *Tusentals barn går inte i skolan*.

<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/tusentals-barn-gar-inte-i-skolan>

[2020-04-20]

Widerberg, K. (2011). *Kvalitativ forskning i praktiken*.

Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1: Intervjuguide kuratorsgruppen

Inledande frågor om deltagarnas bakgrund:

- Kön?
- Ålder?
- Utbildning?
- Arbetslivserfarenhet?
- Antal år i yrket?

Övergripande frågor:

- Hur många elever bedömer ni vara hemmasittare i grundskolan?
- Hur är fördelningen mellan pojkar och flickor?
- Hur ser fördelningen ut över låg- mellan- och högstadiet?
- Hur har situationen vad gäller antal hemmasittare förändrats under en 5-10 års period?
- Hur ser trenden ut idag: ökar eller minskar antalet hemmasittare?

Organisatoriska frågor:

- Hur ser skolornas rutiner ut vad gäller frånvarohanteringen?
- Anser ni att de rutiner som finns är tillräckliga?
- Hur väl kända är rutinerna för skolans personal?
- Hur väl kända är rutinerna för elever och vårdnadshavare?
- Anser ni att skolorna agerar tillräckligt snabbt i frånvaroärenden?
- Hur ser rutinerna ut vid överlämning mellan stadier/skolor?
- Hur är samarbetet mellan andra instanser, som BUP, socialen, sjukvården?
- Förs det en aktiv dialog om frånvaroproblematiken

Orsaksrelaterade frågor:

- Hur ser elevernas sociala situation ut vad gäller boende, ekonomi, arbetsmarknadssituation för föräldrar/vårdnadshavare?
- För hur stor andel av denna elevgrupp bedömer ni att skälen till frånvaron beror på:

Skolrelaterade orsaker, som exempelvis svårt att följa undervisningen, bristande stöd, utsatt för kränkande behandling/mobbing

Orsaker kopplade till elevens bakgrund och sociala situation, bristande stöd från föräldrar/vårdnadshavare.

Orsaker kopplade till elevens psykiska hälsa, neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, som exempelvis ADHD och/eller diagnos inom autismspektrumet.

- Vilka skäl anger eleverna till frånvaron?
- Vilka skäl anger föräldrarna/vårdnadshavarna till frånvaron?

- Finns det en historik hos eleverna med syskon och/eller föräldrar som också haft hög skolfrånvaro och om så är fallet, är orsakerna till detta snarlika?
- Hur väl utreds orsakerna till frånvaron?

Åtgärdsrelaterade frågor

- Vilka åtgärder sätts in idag?
- Hur pass individanpassade är dessa åtgärder?
- Vilken hänsyn tas till elevens bakgrund när åtgärder sätts in?
- Vilken påverkan har elevens sociala situation på utfallet av de åtgärder som sätts in?
- Vilka är de största svårigheterna i arbetet med dessa elever?
- Förekommer det att åtgärder sätts in som anar inte kommer ha någon större effekt?
- Finns det några gemensamma faktorer i de åtgärder som kan anses gett ett bra resultat?

Bilaga 2: Intervjuguide närvaroteamet

Inledande frågor om deltagarnas bakgrund:

- Kön?
- Ålder?
- Utbildning?
- Arbetslivserfarenhet?
- Antal år i yrket?

Organisatoriska frågor:

- Beskriv er roll i arbetet med skolfrånvaron?
- Hur ser skolornas rutiner ut vad gäller frånvarohanteringen?
- Anser ni att de rutiner som finns är tillräckliga?
- Hur väl kända är rutinerna för skolans personal?
- Hur väl kända är rutinerna för elever och vårdnadshavare?
- Anser ni att skolorna agerar tillräckligt snabbt i frånvaroärenden?
- Hur ser rutinerna ut vid överlämning mellan stadier/skolor?
- Hur är samarbetet mellan andra instanser, som BUP, socialen, sjukvården?
- Förs det en aktiv dialog om frånvaroproblematiken

Orsaksrelaterade frågor:

- Hur ser elevernas sociala situation ut vad gäller boende, ekonomi, arbetsmarknadssituation för föräldrar/vårdnadshavare?
- För hur stor andel av denna elevgrupp bedömer ni att skälen till frånvaron beror på:

Skolrelaterade orsaker, som exempelvis svårt att följa undervisningen, bristande stöd, utsatt för kränkande behandling/mobbing

Orsaker kopplade till elevens bakgrund och sociala situation, bristande stöd från föräldrar/vårdnadshavare.

Orsaker kopplade till elevens psykiska hälsa, neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, som exempelvis ADHD och/eller diagnos inom autismspektrumet.

- Vilka skäl anger eleverna till frånvaron?
- Vilka skäl anger föräldrarna/vårdnadshavarna till frånvaron?
- Finns det en historik hos eleverna med syskon och/eller föräldrar som också haft hög skolfrånvaro och om så är fallet, är orsakerna till detta snarlika?
- Hur väl utreds orsakerna till frånvaron?

Åtgärdsrelaterade frågor

- Vilka åtgärder sätts in idag?
- Hur pass individanpassade är dessa åtgärder?
- Vilken hänsyn tas till elevens bakgrund när åtgärder sätts in?

- Vilken påverkan har elevens sociala situation på utfallet av de åtgärder som sätts in?
- Vilka är de största svårigheterna i arbetet med dessa elever?
- Förekommer det att åtgärder sätts in som anar inte kommer ha någon större effekt?
- Finns det några gemensamma faktorer i de åtgärder som kan anses gett ett bra resultat?

Bilaga 3: Intervjuguide elever

Frågor om bakgrund, familjeförhållanden och intressen

- Ålder
- Kön
- Beskriv din familjesituation: bor du med bägge dina föräldrar, har du några syskon?
- Beskriv familjens boendesituation: bor ni centralt eller på landet, är det trångt, har du eget rum?
- Om du har syskon: har de haft hög skolfrånvaro?
- Vad arbetar dina föräldrar med?
- Vilken utbildning har dina föräldrar?
- Vet du om dina föräldrar hade det jobbigt i skolan?
- Har du några speciella intressen, som till exempel idrott, musik?
- Har familjen några gemensamma intressen?
- Vad gör du helst på fritiden?

Frågor om skolan

- När började du vara frånvarande från skolan?
- Vad var orsaken till att du inte gick till skolan?
- Stannade du hemma eller var du någon annanstans?
- Hur fick dina föräldrar/vårdnadshavare reda på att du inte varit i skolan?
- Hur reagerade din familj på din frånvaro?
- Hur lång tid tog det innan någon från skolan kontaktade dina föräldrar?
- Hur lång tid tog det innan någon från skolan kontaktade dig?
- Hade skolan regelbunden kontakt med dig och dina vårdnadshavare?
- Vilka åtgärder sattes in för att du skulle komma tillbaka till skolan?
- Fick du och dina vårdnadshavare vara med och diskutera åtgärderna?
- Upplevde du att skolan förstod dig?
- Om din närvaro ökade: vad var det som gjorde att det blev bättre?
- Vad tycker du borde ha gjorts?

Frågor om nutid och framtid

- Går du i skolan idag?
- Om du går i skolan: får du stöd utifrån de behov du har?
- Hur ser du på framtiden vad gäller skola och utbildning?

Bilaga 4: Missivbrev

Hej!

Jag heter Erik Oskarsson och jobbar som elevcoach på Bergska Skolans Introduktionsprogram. Parallellt med mitt jobb läser jag en kurs i sociologi och ska under denna termin skriva en uppsats. Uppsatsen kommer handla om skolfrånvaro, speciellt hur situationen är i vår kommun. Syftet med uppsatsen är att se hur skolan arbetar med dessa frågor, vilka åtgärder som sätts och på vilka grunder detta görs. Utifrån detta vill jag väldigt gärna intervjua (namn). Jag har redan frågat och fått positivt svar men eftersom (namn) inte är myndig behövs vårdnadshavares godkännande.

Intervjun beräknas ta ca 45 - 60 min och den genomförs här på skolan. Jag kommer spela in intervjun och sedan transkribera den: alla namn på personer, ställen eller annat som kan knytas till (namn) kommer aidentifieras.

Intervjun kommer genomföras med hänsyn till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer: det är helt frivilligt att delta likaså att avbryta intervjun eller att återta sitt medgivande. Alla uppgifter kommer behandlas konfidentiellt och resultatet enbart användas för detta syfte.

Om ni godkänner att (namn) får bli intervjuad, vänligen returnera detta brev med er påskrift. Tveka inte att höra av er om ni har några frågor eller funderingar.

Mvh

Erik Oskarsson

E-post: erik.oskarsson@finspang.se

Mobil: 072-712 193 9

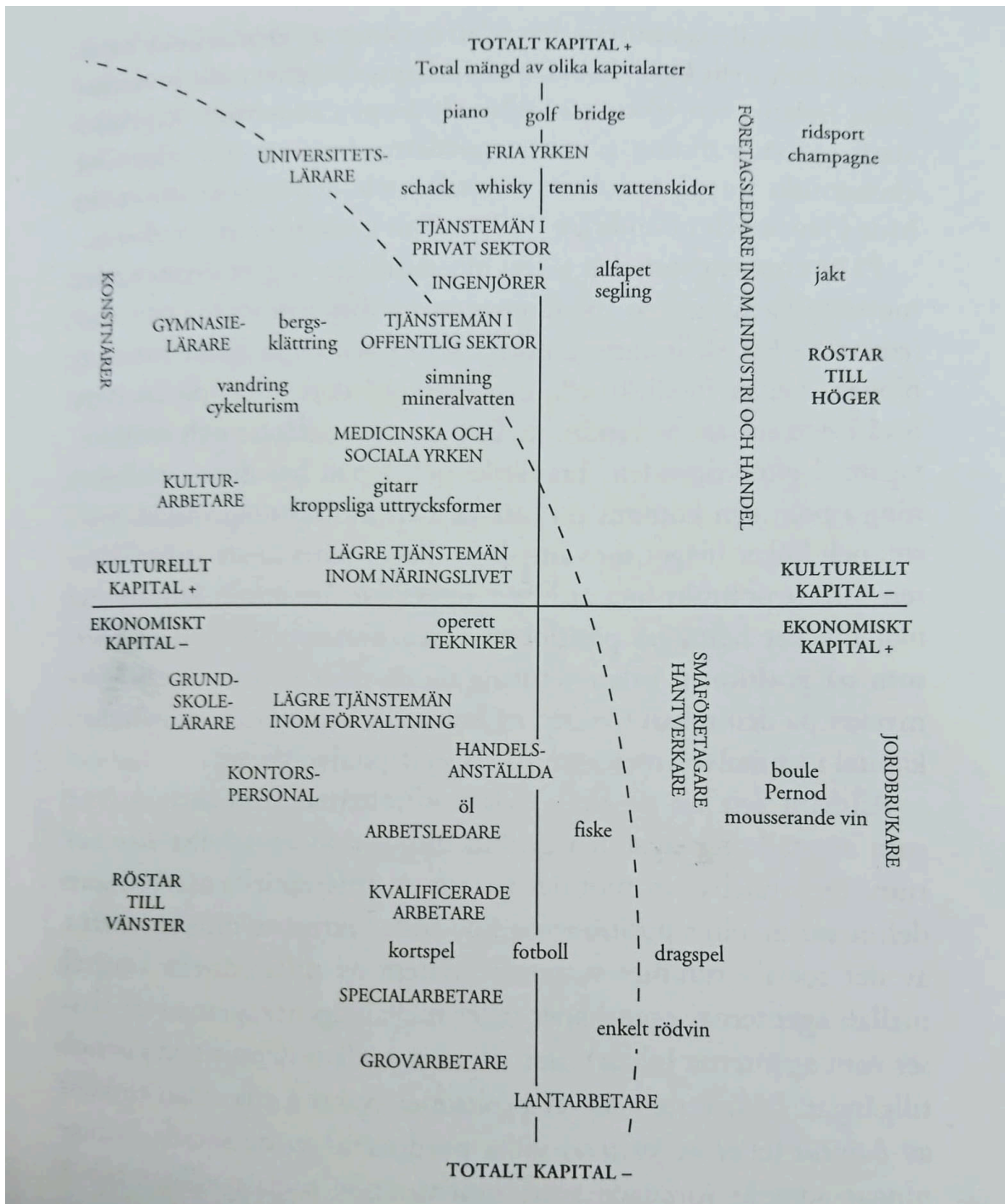
Jag/vi godkänner att (namn) får bli intervjuad utifrån ovan beskrivna syfte

Ort

Datum

Namnteckning

Bilaga 5: Diagram över de sociala positionernas rum och livsstilarnas rum

De sociala positionernas och livsstilarnas rum (Bourdieu, 1994, s. 17).